MONITOR

Na R. P. 1774.

Nro: IX.

Dnia 29. Stycznia.

O Sztukach pożytecznych dla Polſki y w ogulności o Handlu. Rozdział I.

POſtrzegłſzy że ſzczęśliwość powſzechna Kraiu zawiſła ſzczegulnie od światła, ktorego Narod nabywa, to ieſt od umieiętności y ſztuk, przyzwoita rzecz zatym mowić o ſztukach potrzebnych, albo pożytecznych dla Polſki y w ogulności o Handlu.

Czaſem Woyny Kray zbogacaią rozſypuiąc wiele pieniędzy wydar-

tych innym krainom, ale się trafia często, że go ubożą, à nawet niszczą go całe, przez nakłady, podatki, rabunki, tak dalece że Pospolstwo nie tylko zostaie ogołocone ze wszystkiego y bez pieniędzy, ale nad to iest obciążone długami nie znośnemi na czas przyszły. Z drugiey strony cena wysoka wszystkich rzeczy potrzebnych do życia, wycieńcza zawsze Kray, wyprowadzaiąc z niego niezmierne pieniądze. Nie można przeczyć, ażeby się to nie zdarzyło Polszcze, z pokrzywdzeniem Mieszkańcow oney, y w samey rzeczy nie co innego tyle krzywdy nie pomału uczyniło Polszcze, iako że na Sztukach y umieiętnościach u niey zbywało, y dotąd nie są w swoiey iak należy porze. Niechcę teraz dosięgać zrzodła tego nieszczęścia, powinienem raczey powiedzieć, ażeby myślano szczerze zaradzić temi błędowi y zapobiedz onemu iako naylepiey

piey można według okoliczności y ſtanu, w iakim ſię właśnie znayduie Polſka. Nad tym zdaie mi ſię rzeczą potrzebną, rzecz iedną uważać, ktora wſzyſtko przechodzi, to ieſt że całe Goſpodarſtwo Polſki zależy na iedney maxymie, ktora ieſt ze wſzyſtkich naywiękſzey wagi. Zawiſła w tym, ażeby *rzeczy tak umiarkować, żeby z Polſki mniey wychodziło pieniędzy ile możności, a wprowadzać iak naywięcey można.* Nie maſz nikogo żeby nie wiedział, iaką pomocą ſą pieniądze na potrzeby publiczne y ſzczegulne iak wiele wpływaią w handel, y że bogactwo poſpolitych oſob, czyni potęgę Państwa. A zatym potrzeba naypierwey pilnie uważyć, co wyprowadza złoto y ſrebro z Polſki, Jeżeli ſię nie znaydzie iakowy ſpoſob zapobieżenia temu przynaymniey po części. Powtore należy dowiedzieć ſię dobrze, y ubeśpieczyć ſobie ſpoſoby, ażeby zaciągać

pie-

pieniądze z innych Kraiow do Polſki. Co do pierwſzego punktu, znayduią ſię dwa gatunki towarow y przedaży, ktorych nie można nabydź, aby razem nie wyprowadzić ſwoich pieniędzy, ieżeli ſię u ſiebie nie znaydzie za co zamienić towarow Cudzoziemſkich. Jedne ſą potrzebne wſzędzie, ale to bywa że niektore Kraie nie wydaią onych: dla doſtania ich potrzeba zkąd inąd zaſiągać; takie ſą u nas korzenie y wſzyſtkie gatunki rzeczy ſłużących do lekarſtw, drzewo, ktorego zażywa ſię do farbowania, Moſiądz, Cyna, Siarka, Oliwa, Ryba Morſka, à nadwſzyſtko Wino. Oprocz tego obeyrzyć tylko Kawalera lub Damę od kwefu aż do trzewiwikow, ieżeli wſzyſtko nie ieſt z Cudzoziemſkich Kraiow.

Toż ſamo mowić można o innych rodzaiach natury życiu ſłużących, albo przynaymniey takich, ktore przynoſzą Obywatelom uczciwą wygodę:

godę: położyć w tey liczbie potrzeba wszystkie rzeczy, ktore są w prawdzie niepotrzebne cale, iednak tyrannia zbytkow abo nie wstrzemięźliwości naszey, czyni nam ie potrzebnemi, iako to Czokolata, Kawa Herbata, Cudzoziemskie rozmaite Wina, rożne gatunki drogich kamieni, marmury y tam daley.

Względem pierwszych, należy poddać się wszechmocności y zupełnemu rozporządzeniu Przedwieczney Mądrości, iakim rozmaicie podzieliła dary swoie dla ludzi, niechcąc ażeby owoce ziemi iednakowe były po wszystkich Kraiach, dla wieczystego handlu pomiędzy rozmaitemi Narodami.

Y ztąd ci wnoszą sobie, że sam Bog ustanowił handel, y żąda, ażeby obfitość iednych była pomocą drugim. Kiedy są rzeczy iakie potrzebne, à zbywa na nich cale Narodowi, wydać zaś onych Kray nie

może,

może, à nie maſz ſpoſobu do ſprowadzenia Cudżoziemſkich Sąſiedzkich lub oddalonych przez zamianę innych przyrodzonych owocow, czy też Rękodzieł, na ten czas nie można uchronić ſię y wyiścia pieniędzy, y tey niepomyślności zapobiedz. Takiego gatunku ieſt handel z ludem wschodnim, ktory nie potrzebuie naſzych towarow, albo też bardzo mało, à trzeba im przynoſić pieniądze. Y dla tegoż handel wschodni ieſt ſzkodliwy Europie à nadewſzyſtko Polſzcze. Należałoby przeto zakazać, albo daleko większe Cło założyć na weyście wſzyſtkich materyi, ſzabel, Paſow y ſkor Tureckich, ktorych ieſt pełno w Polſzcze, à mało potrzebne, wyprowadzaią zaś pieniądze. Radziłbym tylko wyłączyć kawę, ktora ieſt zdrowsza nad inne, bo nie ieſt maczana lub raczey zarażona gryſzpanem, iako ta, ktora przychodzi przez

Ho-

Holandyą z Ameryki. Jeſt to nie zbita prawda, ktorey można codziennie dowieść. Lekarz tu pewny, ktory ſol wyprowadzał z Kawy, y z niey robił lekarſtwo na konwulſyie, lepſze niżeli poſpolite lekarſtwa, znaydował zawſze y odłączał gryſzpan w robotach ſwoich nie raz, lecz iedynaście razy.

Kawa nie ieſt ſzkodliwa iak tylko dla Gryſzpanu, ktory ieſt zatykaiący, à zatym na kształt trucizny ſzkodzącey ſuchym żyłom. Jeſt to powinność Lekarzow nauczyc wſzyſtkich ſpoſobu gotowania Kawy, ażeby Gryſzpan nie ſzkodził y cale oſiadał przed piciem. Powie mi kto, że lepiey cale zakazać, nie potrzeba, odpowiem. Kawa czyſta y nie zepſuta, zgotowana dobrze, ieſt lepſzym niż wiele inſzych napoiem, dla niektorych oſob lekarſtwem anodynum, à przez ſwoy mile ſnieczyſty oley także otwieraiącym. Nie łatwo

ieſt znoſić tak wielką część handlu dla tego, że Kupcy oſzukaiący ią pſuią. Nie wiem czyli chcą przez to zachować ią od robactwa, albo tey dać białey Kawie zepſutey wodą morſką, zielonawy kolor właściwy niezepſutey Kawie. Niech iak chce będzie, dla złego zażycia, ktoremu poradzić można, nie należy dobrego potępiać. Prawda y to, że wprowadzenie Kawy do Europy zachowuie znaczną liczbę ziarna, ktore ieſt pożyteczniey obrocone na chleb, niżeli bywało na tyle Gorzałek y Piwa, oprocz tego Kawa nie mnoży Piiakow, ktorzy zarażaią zawſze ſpołeczność ludzką, à komu tayno, że Piiańſtwo ieſt źrzodłem wſzelkich nieſzczęśliwości Kraiowych?